

גיליון מס' 31 ו' בכסלו תשפ"א, 22 בנובמבר 2020

דבר היו"ר

לנאמני השימור במחוז דרום
רסיסי גשמי ברכה על ראשיכם,

ושלומות לכל!

המשורר יהודה עמיחי, בשירו 'אל תאמר אהיה אשר הייתי', מתרפק במידת מה על העבר
ונותן תובנות לעתיד.

"היינו מאושרים יחדיו

כמו שניים על פלקט שמפרסמים משהו

שלא יהיה שלהם לעולם.

ועל שלטים ברחוב היו כיוונים

ושמות מקומות ומספרים רבים]...

ואל תאמר יהיה אשר יהיה, ואל תאמר מה שהיה כלא היה,

האמן לחלומות, האמן לבתים העזובים,

האמן לגרוטאות, הקשב לעברם המפואר,

האמן לשעווה על השולחן שהייתה נר, שהייתה חלת דבש

ואל תאמר, אהיה אשר הייתי - כי לא תהיה אשר היית.

ואל תשכח - שגם פרדס אפל נותן פרחים לבנים" [...]

ערב חג האורים מתדפק על חלוננו, וכבר אנו מצפים להדלקת נרות החג ולאור יקרות המאיר
את שמי הערב החורפיים. העיסוק במורשת איננו בגדר נוסטלגיה. להיפך – הוא ציפיה אל
העתיד וקריאה אל הדורות הבאים. העיסוק במורשת היא האמונה בחלומות שיתגשמו דרך
הבתים העזובים, הגרוטאות והשלטים הישנים, הממתיקים סודות מעבר מפואר.

לא נוכל לחזור אל מה שהיינו ולא נהיה מה שהיינו. אלא שחובתנו-אנו – לא לשכוח ובוודאי
שלא להשכיח. זאת נעשה רק אם נאמין. אם נאמין במחזוריות הטבע שבו "גם פרדס אפל
נותן פרחים לבנים", אזי נוכל להאמין במחזוריותה של המורשת.

להאמין – ולפעול!

מוקיר תודה לכל המאמינים והפועלים למען שימור המורשת.

חג אורים שמח!

בברכת חן הארץ

ד"ר אבי ששון

לציבור הנאמנים שלום

עיצומה של מגיפה. למעלה מעשרה חודשים שנאמני הדרום מנועים מלהיפגש, כשאר תושבי כדור הארץ. מיגבלות, שיחות זום, מפגשים מעוטי משתתפים. תקציב אין - ובכל אופן, העשייה ממשיכה בקצב קצת שונה מהרגיל. אלו הימים בהם אנו נתקלים בהתנהלות שבה עלינו לפקוח עשרות עיניים. התנהלות, המנצלת את הריק שנוצר בערים ובישובים, על מנת לדחוף ולבצע מהלכים שלא היו אפשריים בימים כתיקונם, בעיקר מחטפים למיניהן, עבודות הרסניות בשטח ושאר נזיקין.

זו שעתנו היפה, של ציבור נאמני השימור עם כל מגבלות השעה: **יתר תשומת לב לנעשה מסביב למניעת פגיעות והחלטות זרות באתרי המורשת.**

מה בשטח-

סקר אתרי מורשת במועצה האזורית רמת נגב, על שלל אתריה, מצוי בעיצומו; במחנה חברת האשלג בסדום החלה עבודת שידרוג השימור למבנה חדר האוכל, אשר יהפוך בעתיד לאתר היכרות עם חברת האשלג באמצעים חזותיים מודרניים (כמציאות מדומה); עבודות השימור והתוכן במבנה בית בורוכוב בקיבוץ משמר הנגב לקראת סיום ונקווה כי בתחילת 2021 יחנך הבית (ברוב עם...); גם בצריף ראשונים בקיבוץ אילות, עבודת השימור בעיצומה ונקווה כי בינואר 2021 יגזר סרט חנוכת הבית; גשר פארק סיירת שקד, הגשר בן 100 השנים ויותר, הבנוי ברזל, מחוזק ומטופל בתקופה זו במסגרת פיתוח פארק סיירת שקד ע"י הקק"ל; במגדל הפיקוח בבסיס חצור, החלו עבודות ההצלה כשייעודו הסופי - מרכז מבקרים פנימי, כהנחיה חיילית של חיל האוויר; בבאר שבע, אחר ששנים לא היה ידוע מה יהיה סופו של קולנוע אורות, הוחלט להעמידו לציבור במסגרת פיתוח שכונה ג' שהוא נמצא בטבורה - עבודות ראשונות לתיק תיעוד ותכנון שימורי מתבצעות בימים אלו; באשקלון סיטי, התגלה כי "ביארת בדאוי" הנמצאת בשכונת עיר היין, אחרונת אחוזת הבארות ששרדו (אחר הרס שתי אחיותיה), "נגלתה" לפתע ואף שלא הוכנסה לתכנית השכונה - כולנו תקוה שבמהרה תוכלל בפיתוח פארק עיר היין; באסיפת החברים בקבוצת יבנה התקבלה החלטה להרוס את מפעל השימורים הישן, שבו ייצרו שימורי מזון לצבא הבריטי בסוף תקופת המנדט. אנו בוחנים את המשמעויות של החלטה זו.

עד כאן לקט פאה ושכחה

יוגב עפר מנהל המחוז

הספד ליוסי פלדמן/ עמרי שלמון

יוסי היקר, מורי ורבי!

ביום חורף, ראשית החורף על גשמיו וענניו, הירוק שעוד מעט יצוץ בהרים שמסביב, אנו

נפרדים מיוסי שדמותו, מעשיו, יצירתו המתמשכת לעולם לנגד עינינו.

"הסימביוזה" שבין יוסי לבין הנופים והשבילים של הארץ הזאת הינה כה מוחשית, כה מובנת מאליה, עד שגם עתה ובימים שעוד נכוננו לנו, אינה ניתנת להפרדה בשיח המשותף הזה, שאין יפה ממנו.

שבילים רבים יצר יוסי במו ידיו, מתוך בעירה פנימית שהניעה אותו תמיד. החל מימיו בתל - אביב, והמשך בתנועת "המחנות העולים", הקמת בית ספר שדה עין גדי כשהוא חלוץ, בונה חלוציות וראשוניות, עבור למפעל ה'אנציקלופדיה של החי והצומח' וגולת הכותרת, שאין היום חשובה ממנה בפרקי חייו הסוערים - הקמת המועצה לשימור אתרים, ביחד עם חבריו, מייסדי המועצה וחבריו ב'חברה להגנת הטבע'.

היה זה יוסי, איש המרחבים ומדבר יהודה והנגב, שהקים את "נקודת היישוב" המוארת הראשונה ששפכה אור על נושא שימור האתרים בארץ.

הנושא רחש אז מתחת לפני האדמה. רבים מתוכנו לא היו אז מודעים לעוצמתה של מורשת, לסיפורי חלוצים וראשונים, ליצירה הנפלאה שנוצרה כאן בארץ ישראל. וכאלו מתוך המובן מאליו הזה, ידע יוסי, בחושי המופלאים, לזהות ערך, לזהות יצירה גדולה שעם בוקר יש להציפה לציבור הרחב ולגורמי הממשל.

צריך היה אז איש בעל ראייה למרחקים שעל מנת ליצור מנועי צמיחה לשימור בארץ. את המשימה המרתקת והמורכבת הזו לקח יוסי על עצמו בעזרת ציבור גדול, שהלך איתו מאז פרקי עשייתו הקודמים של חייו והיו כאלה רבים, שהצטרפו עם הזמן. המועצה לשימור, משניים שלושה אנשים, גדלה והלכה לכדי גוף גדול, נוכח, משפיע, ויוצר סדר יום של שימור ומורשת.

תפיסת עולמו פעלה מתוך תבונה שעל מנת לטפל בעולם השימור שלנו, שהוא תרבות של עם ושל סביבה, חייב להתקיים שיח בתוך ציבור גדול, ממוקד עניין, בפיתוח יכולות של תכנון ושימור פיזי וחינוך - דרך פעילות ציבורית ענפה בחיזוק והקמה של אתרי מורשת להנחלה. חודשים ושנים של עבודה, לעיתים מול קירות אטומים יש לחצות ולעבור, חדורי מטרה.

ברמה האישית וכמי שחבר ליוסי ולמועצה בראשית שנות התשעים, ראיתי ביוסי דמות, שהתמזל מזלי לגדול לאורה. נוצר כאן מרקם בין-אישי של קשר שבו לא הכל היה מושלם: גם התעוררו ויכוחים, לעיתים תסכולים שבשוטף, אך בעיניי זה רק העשיר את צבעוניות היצירה המשותפת.

אני אומר את הדברים גם בשם חברי העמותה, מוסדותיה וחברי הוועד המנהל עם כל עובדי המועצה בעבר ובהווה. זאת קבוצה איכותית, מעין יחידת-עלית שכל יום, כל שעה, מגולמות בפעילותה ונאמנותה לנושא דמותו של יוסי בנוכחות שלא חדלה, ושלא תחדל.

ולך יוסי - משהו שלנו ושלך מיהודה עמיחי:

[...] "ואל תאמר יהיה אשר יהיה

ואל תאמר מה שיהיה כלא יהיה,

האמן לחלומות האמן לבתים העזובים,

האמן לגרוטאות, הקשב לעברם המפואר" [...]

אוהבים ונפרדים בכאב!

משפחת המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

מגדל הפיקוח הישן של שדה התעופה באילת/שמוליק תגר, מזכיר ועדת השימור של אילת

מגדל פיקוח הוא חלק מ**שדה תעופה** והוא האחראי על המתרחש בשדה עצמו ומעליו; המגדל מנהל את כל הקשור ל**פיקוח טיסה**, אישורי **המראות** וטיסה במרחב האווירי שמעל לשדה, התנעת ה**מטוסים** והזנקת צוותי חירום וסיוע לכל גורם בשדה הקשור לתפעולו השוטף.

שדה התעופה באילת הוקם בתחילת שנת 1949, מיד לאחר "מבצע עובדה", על-ידי חיל האוויר וחיל ההנדסה והחל לפעול ב-1950 עם מסלול באורך של 1000 מטרים. התעופה התקיימה בציר לוד-אילת וזה היה למעשה קו טיסה פנימי ראשון בארץ. הקו פעל בידי חברת "אילתה" ואחר-כך בידי חברת "ארקיע". בתחילה שימש צריף קטן כמגדל פיקוח ורק בשנת 1953 נבנה מגדל שני, בעל גג בטון מקומר, הנמצא ממערב לשדה שפעל כבר באופן סדיר ללא טרמינל, כשהנוסעים חיכו ב"קפה מוסקוביץ" הסמוך; כשהמטוס הגיע - היו מפעילים סירנה במגדל וכך ידעו הנוסעים להכנס לשדה. מיקומו של המגדל הוא על מגרש, הנמצא בפינת שדרות התמרים (רחובה הראשי של אילת כיום) ודרך הערבה, המגיע ממרכז הארץ. מגדל זה פעל עד סלילת דרך הערבה (מס' 90), שחצצה בינו ובין המסלול ומשום כך, נבנה מגדל פיקוח חדש עם טרמינל נוסעים בשנת 1964 ומסלול הנחיתה הוארך ל-1500 מטרים. מסלול זה שימש את פעילות השדה עד לסגירתו בשנת 2019 עם העברת הפעילות לנמל התעופה הבינלאומי רמון.

באוגוסט 2008 הוחלט על-ידי ועדת השימור של עיריית אילת לשמר את המגדל עצמו, מאחר והוא כלול כיום במתחם המיועד לפיתוח של מרכז אזרחי ומסחרי פרטי, ובו יוקם מרכז חנויות מודרני. הדבר משמש אתגר אמיתי לנו, לעוסקים בשימור ובהנצחת ההיסטוריה, מכיוון שכל הציוד במגדל, דרך הפעלתו, צורתו והחומרים שמהם נבנה - אינם קיימים יותר בתקופתנו המודרנית. במהלך השנה וחצי האחרונות אספנו דוגמאות רבות של מכשירי קשר, משדרים,

מיקרופונים, מודדי טמפרטורות, מדי רוח ואחרים כדי להציג את המגדל ותוכנו בצורתם המקורית ביותר. הוחלט כי הגישה למגדל תהייה באמצעות מדרגות וחזית זכוכית, שתאפשר מבט אל פקחי התעופה (בובות) בעת פעולתם במגדל. ביקורם של המבקרים תהייה כחלק מ"מסלול הראשונים" המתוכנן בעיר והכולל כעשרים אתרים "עתיקים" מתקופת הקמתה של העיר אילת.

תיק התייעוד הוכן, תיק השימור אושר ואנחנו בדרך...

בתקופת המנדט הבריטי בארץ ישראל נבנו מגדלי פיקוח לתעופה רבים, ובאמצעותם הפעילו הבריטים שדות תעופה צבאיים למטוסיהם. לרובם אין מאפיינים או סגנון משותף המצביע על תכנון מקצועי אחיד. הבולט ביניהם הוא השדה בלוד. לעומת זאת, באילת נבנה המגדל בידי משרד התחבורה והוא היה צנוע ונמוך, יחסית למגדלים האחרים.

מרבית שדות התעופה בארץ, ביניהם נמל תעופה בן-גוריון (לוד), שדה התעופה של חיפה, עטרות בירושלים ושדה התעופה דוב הוז בתל אביב - החלו את פעילותם בתקופת המנדט בשנות העשרים והשלושים. רוב המגדלים הישנים אינם קיימים וחלקם נהרסו, ומשום כך יש חשיבות רבה לשימורו של המגדל באילת כערך היסטורי-ציבורי, המייצג את המהפכה הגדולה של אילת: מתחנת משטרה בריטית ב"אום רשרש" לעיר תיירות בינלאומית. ראוי לציין שהשימור ממחיש את המעבר ממנחת מאולתר לשדה מודרני ואחר כך לבינלאומי; דבר ששימש כמרכיב מרכזי בפיתוחה של העיר כעיר קייט בינלאומית.

"ראשונים במדבר"/אבי נבון

סדרת חבורות

עופר יוגב: שלום אבי. איפה נעלמת? אתה בבידוד?

אבי נבון: לא נעלמתי ולא בבידוד. פשוט עסוק מאד.

ע.: מה פתאום עסוק? אנשים בגילך כבר נחים. אפילו מחפשים במה למלא את הזמן הפנוי. בן כמה אתה בכלל?

א.: לאחרונה חגגו לי 80, ואני עדיין עסוק מעל לראש.

ע.: עדיין? במה בדיוק?

א.: עלי להשלים פרויקט גדול שלקחתי על עצמי, ואני יושב ומשתדל לכתוב.

ע.: והוא? במה דברים אמורים?

א.: אני מתעד את הנוכחות העברית במדבר יהודה ובנגב הרחוק, מאז שהתחילו לחדור לשם ועד סיום מלחמת העצמאות. כבר 40 שנה שזה מעסיק אותי: מי הסתובב במדבר? ממתני אנחנו מכירים את הנגב הרחוק? באיזו שנה החלו טיולים במדבר יהודה? מי היו הראשונים שנסעו בערבה? מנין למדנו על המדבר, ממי? מתי והיכן? הפלמ"ח? חוגי המשוטטים? תנועות הנוער? המנהיגים? לאחר שנים רבות של עיסוק בידיעת הארץ, מצאתי שתחום זה לא תועד, לא נחקר, לא סוכם. מבלי לפגוע באלו שהזכירו פרט זה או אחר בספרים, מאמרים וכתבות - החומר לא סוכם במרוכז ולא הוגש לציבור המתעניין. למעלה מ-40 שנה אני אוסף עדויות, סורק ארכיונים, מעיין בספרים, בודק ומברר.

ע.: באיזו תקופה?

א.: מהראשונים שניתן למצוא. לא אברהם אבינו וימי קדם, לא בדואים, לא חוקרים זרים, שפרסמו ספרים אבל לא העבירו לנו את הידע שלהם. על כל אלו אין לי מה להוסיף. גם על ההתיישבות היהודית – באר שבע ורוחמה, שלוש המצפים ואחת-עשרה הנקודות – עליהם נכתב המון. אבל מי הגיע למכתש רמון? מי ראה את תמנע? היו טיולים שירדו בערבה עד מפרץ עקבה, אבל רגע! ממתני יש דרך-רכב במעלה העקרבים? מי סלל אותה ועבור מה? מי נתן את השם 'מעלה האיסיים', שאינו תרגום מערבית? מי קרא לתופעה המרשימה "מכתש"? הרי הערבים כינו זאת 'ואדי'. איך טיילו, מי הוביל, מאין ידעו לאן ללכת. האם היו בכלל שבילים במדבר? והאסונות שאירעו בתקופה זו, כי לפחות 14 איש קיפחו את חייהם במדבר יהודה, אחד בנגב הרחוק, ושניים נעלמו ולא נמצאו. ומי אחראי להצלחות? מי יזם מסלול ומי העז להוביל מסע ללא ידע ומפה, מי יצא לאתר אוצרות טבע בנגב הרחוק, מי הלכו לאיבוד במדבר ומי חיפש, מצא וחילץ אותם.

ע.: מאז ועד היום?

א.: לא. רק עד סיום מלחמת העצמאות: עד דגל הדיו ועד הנפת הדגל בראש מעלה עין גדי. מאז קום המדינה הכל השתנה: הבטחון, ההיכרות, הידע, המפות והכל התפתח והשתפר.

ע.: ותוציא על זה ספר?

א.: זו היתה כוונתי הראשונה, אבל הבריק לי רעיון: למה מדריך שנוסע לאילת צריך לסחוב איתו את סיפורי מדבר יהודה? למה מי שיקח את הספר למצדה ועין גדי צריך את סיפור מבצע עובדה? והמסקנה: פירקתי את הספר, שטרם נכתב, ל-8 חוברות נפרדות. ארבע על מדבר יהודה ועוד ארבע על הנגב הרחוק. התחלתי לכתוב, לערוך, לעצב ולהדפיס. שתי חוברות ראשונות כבר הופיעו, ועוד שתיים כתובות ובעריכה סופית, וגם שאר החוברות יושלמו אחריהם.

ע.: תוכל לגלות לנו על מה החוברות?

א.: כמובן. הרי הרשימה לפניך

ע.: ואיך אפשר להשיג את החוברות שהופיעו כבר?

א.: רק אצלי. לצערי, עלי להתעסק גם בשיווק. אני מבקש את עלות הדפוס בלבד, ודמי משלוח. התשלום אפשרי ב"ביט" או בכל דרך אחרת, המשלוח בדואר או במסירה. כל פניה בדוא"ל תענה במייל מפורט navonag@gmail.com: אפשר להעביר כתובת לנייד שלי: 050-5474749.

ע.: איזה יופי! אז למה אתה לא מסיים את הכתיבה?

א.: כי המון דברים גוזלים את זמני ומסיטים אותי מהעיקר. שיחת הטלפון הזו, למשל.

ע.: אז אני סוגר, לא מפריע יותר, רק תסיים.

המראויין הינו, נאמן שימור קיבוץ להב

ביקור ועדת החקירה של אונסקו"פ בקבוצת יבנה/דני הרץ

יולי 1947 (תמוז תש"ז) – תקופה גורלית לעתיד המדינה העברית שבדרך. הישוב העברי נאבק במנדט הבריטי השולט בארץ ישראל (פלשתינה) ומונע ממאות אלפי יהודים, פליטי שואה, לעלות לארץ; ספינות מעפילים מגורשות ואנשיהן נכלאים במחנות בקפריסין; ההגנה והאצ"ל מפעילים מבצעים שונים, כמו העלאת ספינות מעפילים, מתחת לאפם של הבריטים ("עליה בלתי ליגאלית"); שחרור לוחמים מבתי הכלא בעכו ובירושלים; הקמת ישובים באישון לילה. כל זה ועוד מביא את בריטניה הגדולה להביא את ענין ארץ ישראל להכרעת האו"מ. האו"מ ממנה ועדה, הכוללת 11 נציגים ממדינות שונות שתסייר בארץ, תבדוק ותגיש תכנית לפתרון המצב. הועדה הגיעה לארץ, תרה בה ונפגשה עם ההנהגות היהודית והערבית, סיירה בכל חלקי ארץ ישראל ונפגשה עם אנשי היישובים. ב-31 באוגוסט 1947, הגישה הועדה את תוכניתה לאו"מ, לפיה יסתיים המנדט הבריטי והארץ תחולק לשתי מדינות - והשאר היסטוריה.

הנקודה היבנאית

כאמור, הועדה סיירה בכל חבלי ארץ ישראל וכן בעבר הירדן. מטרתה היתה לבדוק את יכולת היישוב היהודי לקיים את עצמו כמדינה וכנ"ל לגבי האוכלוסיה הערבית ששכנה באותו זמן בארץ.

ביום האחרון לביקורם בארץ, הגיעו נציגי הועדה לביקור של כמה שעות בקבוצת יבנה. הביקור נסקר בהרחבה על-ידי עיתונאים מהארץ ומחו"ל וכמובן גם על-ידי צלמים שהנציחו את האירוע.

בשבועון המשק אנו מגלים, כי שבוע לפני הביקור ההיסטורי הגיע ליבנה סגן חבר הועדה ההולנדי, כנראה לביקור מכין. לפניכם הכתבה:

"ביקור חבר הועדה – מר ספיץ. השבוע ביקר אצלנו מר ספיץ – סגן חבר הועדה ההולנדי בועדה לחקירת ענין א"י. מר ספיץ בא בלוויית הקונסול ההולנדי. הביקור נשא אופי פרטי. הוא בא כדי להתעניין בחברים עולי הולנד בפרט ובמשק הקיבוצי ובחברה הקיבוצית בכלל. לחברינו ניתנה הזדמנות להביא לפנינו כמה מן השאלות האקטואליות העומדות לפנינו ובפני ישובים חקלאיים אחרים בשעה זו. שאלת המים, עזרת הממשלה בהשקעות יסודיות, נגולו לפניו ההיקף מלא. הוא התעניין בהשטרשותם של החברים במקום, במבנה האירגוני של החברה, ביחסים עם השכנים, שאלת העולים הבלתי ליגליים ועוד. בהזדמנות זו הובאה לפניו גם כן שאלת החרמת הקרקעות לצרכי אימונים. הביקור נמשך כ 4 שעות**."**

עיתון "הצופה" הקדיש לביקור הועדה ביבנה כתבה נרחבת. להלן קטעים נבחרים:

"ביום גמר סיוריהם בארץ, בתיירם את דרום הארץ, סרו אתמול בצהרים חברי וועדת החקירה לקיבוץ "יבנה" של הפועל המזרחי ושהו בו למעלה משעה. קבלת פנים נאה נערכה לכבודם ע"י חברי הקבוצה וילדיה וחברי הוועדה הביעו התפעלותם מהישגי הקיבוץ הזה ששם משכנו בכרם ההיסטורי של רבי יוחנן בן זכאי. בייחוד לקחו את ליבם שבי הפעוטות

והנוער, "זה הדור שזכה לטיפול כה נלבב בניגוד לחבריהם באירופה שלא זכו והושמדו" – כפי שהתבטא נציג אורוגוואי של הועדה, הפרופ' פאבריאט, בתשובה לקבלת הפנים.

המשק של קבוצת יבנה, הוותיקה בקבוצות הפועל המזרחי, "נתקשט" לכבוד היום. אולם העבודה לא נפסקה בו. הילדים התעניינו לדעת אם ה"חברים שבאו לשפוט את הארץ" כבר באו.

בשעה 12 נראתה שיירת המכוניות מתקרבת לשער המשק, שמשני צדדיו עמדו ילדי הקבוצה והחברים שהתפנו ממלאכתם לכבוד האורחים. בהיכנס המכוניות לשער נתקבלו במחאות כפיים. עם חברי הועדה הגיעו גם מושל המחוז מר סטיבנסון, סגן המושל סגן המושל מר ארנולד[...]...

בסיור השתתפו נציגי אורוגוואי, יוגוסלאביה, אירן, קנדה, שוודיה והודו [...] נציגי שאר הארצות באו עם סגניהם ועם חבר מזכירות שלהם. נילוו לאורחים עשרות עיתונאים מהארץ ומחוץ-לארץ.

בכבודה של אכסניה - אחרי שהוגש להם כיבוד ושתייה מהשולחנות שהיו עמוסי פירות ומשקאות קרים ומקושטים מפרחי המקום, נציג חברי הקבוצה אריה פישמן, קידם את וועדה בברכת "ברוכים הבאים בשם ה' ". המקום הזה שאתם עומדים עליו – אמר – הוא אחד המקומות ההיסטוריים של ישראל, במקום הזה יסד ר' יוחנן בן-זכאי את ה"כרם ביבנה" והציל בזה את קיום העם לאחר חורבן בית המקדש. במקום הזה בחר הקיבוץ של הפועל המזרחי להקים נקודה דתית. הסתדרות פועלים דתית זו, הרואה את ייעודה בחידוש חיי ישראל ותחייתו הלאומית בארצו, ראתה חובה לעצמה להתקשר עם מקום היסטורי זה כדי לחדש תפארתה כמקדם. עמל כפים בונה כאן יישוב לבני אדם, אולם כאן נוצרים גם חיי תורה ותרבות. במקום הזה תוקם ישיבה ללימוד תורה בשם "ישיבת כרם דיבנה".

לקליטת גאולים

הנאום תיאר בקצרה את התפתחות הקבוצה והצביע על המפעל לקליטת ילדי ישראל מהגולה בכפר ילדים שיוקם כאן בשם "גבעת וושינגטון". בסוף דבריו ציין, שכדוגמת כל היישובים בארץ - מוכנה קבוצת יבנה לקלוט את שרידי הגולה, "ולמרות ההתפתחות שהיתה ושישנה, אין אנו מאושרים אלא עם שובם של גולי ישראל ונידחיו לארצו. הקב"ה יברך אתכם ויאיר עיניכם ויתן דעת בליבכם להוציא לאור את משפטו של עם ישראל".

תשובתו הנרגשת של פרופ' פאבריאט

בשם הועדה השיב כנגד המברך הנציג האורוגוואי, פרופ' פאבריאט, שדיבר ספרדית ודבריו תורגמו לאנגלית. הוא הודה בחמימות על קבלת הפנים וציין כי המקום עשה עליו רושם רב ומאד התרשם מהחלוציות הרבה שראה כאן ובכל מקום בארץ. "אני שמח מאד לבקר במקום הזה ביום האחרון לסיורנו בארץ. תרשו לי – אמר מר פאבריאט – לדבר אליכם בשפת עובדי אדמת ארצי ותושביה. השופט סאנדסטרום ביקשני למלא את מקומו והריני מדבר בשמו ובשם שאר חברי הועדה. ליבנו מלא שמחה למראה המקום הנפלא הזה. היום אנו מסיימים את סיורנו בארץ, לאחר שעברנו בה לארכה ולרוחבה, ביקרנו בעשרות מקומות, נפגשנו עם מאות אנשים והתרשמנו רושם חזק וטוב מחייכם ומעבודתכם בארץ זו. באנו בשליחות גדולה והבאנו עימנו רצון להכיר הכל למען נוכל להגיש דו"ח מלא ומקיף לשם מציאת פתרון לבעייה הגדולה. רושם כביר עשתה עלינו הדרך שבה אתם מגדלים את הילדים וטיפולם בהם. רושם חזק יותר כשהוא בא בצד ההרהורים על מאות אלפי הילדים

מעמכם שנשחטו בדורנו זה ולנוכח הרדיפות שעברו עמכם בכל הדורות. חובה קדושה לעשות הכל למען שמחת הילדים ועתידם. אני מקווה, סיים הד"ר פאברגאט, שתוכלו לחיות כאן בשמחה."

חנה יעיר, אז אישה צעירה בחדשי הריונה האחרונים. היום אחת מאחרוני הוותיקים בקבוצת יבנה:

היה לנו ברור שזה ביקור חשוב מאד, שיכול להכריע את ההצבעה באו"מ. השקיעו כסף באוכל ובאירוח. הכינו אוכל שחברי יבנה בדרך-כלל לא ראו. ענבים על השולחן? הענבים מהכרם היו הולכים ישר לשוק, זה היה פרי מאד מבוקש.

אז עוד לא היו אמריקאים ביבנה ואריה פישמן גייס אותי כדוברת אנגלית, להדריך את האורחים במפעל השימורים שאז ייצרו שם מוצרי בשר. אני הייתי בסוף ההריון עם בצלאל ולא היה לי כל כך נעים, אבל נענית. זכורים לי שני שמות מהמשלחת, פרופסור פאברגאט ודובר ספרדית נוסף בשם גרנדוס. פרופסור פאברגאט שהיה כנראה ציוני בהשקפתו, נתן נאום נרגש מאד בסוף הביקור.

ציטוט: חברי הועדה ערכו ביקור אחר כך בענפי המשק השונים, בבית החרושת של הקיבוץ לשימורי בשר (שהוקם לפני שלושה שבועות) וראו תערוכת עבודות של ילדי הקיבוץ. רושם מיוחד עשתה עליהם המכונה לקיצוץ מקורי התרנגולות.

חברי הקיבוץ נלוו אל חברי הועדה בסיוור ודיברו איתם בלשונותיהם הם. סגן הנציג האיראני נפרד מהחבר המלווה במילה: "הצליחו!"

וכך כותב בנימין (בניה) נחליאל במכתב לאביו, שלמה, ששהה באותה עת בחו"ל:

יום ו' ט"ז בתמוז תש"ז שלום רב לך אבי היקר!

מה שלומך? שלומי טוב. ביום ה' ביקרה ועדת החקירה פה. הם באו בשעה 11. זה היה באיחור די רב. הם היו צריכים לבוא ב-9. חדר האוכל היה ערוך בטוב טעם. על הדשא היו מוצגים מן הלול: הביאו ביצים, והראו בעזרתם את ריבוי הביצים בכל שנה. הביאו שתי מכונות לקיצוץ מקורים ולול קטן לדוגמא. מבית החרושת הביאו קופסאות שימורים. מהרפת הביאו חלב והראו את עליית אחוז השומן בחלב: השנה יש 3.9% שומן. הראו גם כל מיני זני חיטה, קטניות וכו'

הם נכנסו לחדר האוכל המקושט, התיישבו רובם בראש והתחילו כמובן ב...רעש. מנחם ק. (בר דרומא) קם והשקיט את כולם ואריה פישמן נאם לפניהם על יבנה ותולדותיה. אחריו קם הנציג מאורוגואי ונאם על ועדת החקירה ותפקידה. הוא נאם על גידול הילדים וכו'. את נאומו השמיע בספרדית ובחורה אחת תרגמה את דבריו לאנגלית.

היו הרבה צלמים מטורפים שקפצו על השולחנות וצילמו כמו משוגעים. אחד שבר כיסא ושולחן (דרך אגב השולחן היה שלנו). היו גם עיתונאים יותר שקטים. הנהגים שבו מהאוכל ואחר האוכל יצאו כולם לראות את התערוכה.

הרבה התענינו בעבודות הילדים, משם הלכו אחדים לבית החרושת ושם הוסבר להם על העבודה. הם קיבלו כמה קופסאות והנציג האורוגואי נפרד בלבביות רבה מבנימין וולף (ימיני). הם חזרו לחדר האוכל, נכנסו למכונות ונסעו.

הנציג מאורוגואי ברך את כולם בשלום (בעברית) ונסע. נשאר רק היוגוסלבי שחיפש את אשתו שהלכה לראות את התינוקות. היוגוסלבי הוא אדם גבוה, רחב כתפיים ויפה. [...]

מאת בנך אוהבך
בנימין

בסיום עבודתה הגישה הועדה את המלצותיה לאו"מ:

המלצת המיעוט (3 חברים) מדינה פדראלית אחת יהודית וערבית.
המלצת הרוב (7 חברים, 1 נמנע) המלצה לחלק את ארץ ישראל לשתי מדינות עצמאיות, 62% למדינה יהודית ו-38% למדינה ערבית. הועדה המליצה גם על סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל.

הכותב, דני הרץ

רכז ועדת מורשת בקבוצת יבנה

הגפן הקדומה שהשתרשה בגן לאומי אשקלון/גד סובול וד"ר אבי ששון

בסוף שנת 2010 נחנכה בגן לאומי אשקלון חלקת צמחייה היסטורית, אותה החלו לטפח תלמידי בית הספר מקיף ה' – דרכא. בחלקה ניטעו כל שנה בט"ו בשבט עצים משבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל ועצים היסטוריים שגדלו באשקלון העתיקה כמו שקמה, חרוב, תות וערף דביק. ראשונים להתאקלם בחלקה היו ששה שיחי כופר היסטוריים, מהם הפיקו בעבר חינה ובושם. בשנת 2012 הוחל במיזם שאפתני: שיחזור גידולו של הבצל ההיסטורי הרומי – ה"שאלוט". באותה שנה נשתלו גם ייחורים של גפן בר, מהזן הנחקר על ידי צוות מחקר של גפן הבר בארץ ישראל.

מבוא

לאחר עשרות שנים שחקר וחיפוש הגפן העתיקה וזיהוי זני הגפן המקומיים בארץ ישראל פסק ונשכח, קם צוות מיומן, עיקש ובעל חזון שמטרתו היא לגלות את זני הגפן העתיקים מתקופת התנ"ך, המשנה והתלמוד, עד לכיבוש המוסלמי במאה השביעית לספירה. חברי הצוות כולם - בעלי זיקה לחקר הגפן וגידולה: הרב שמואל אסולין מקרית גת, פרופ' עמוס הדס ממכון וולקני, נחשון סנה מקיבוץ גת, ד"ר אילן אבוטבול מירושלים, ערן הרכבי ממושב סגולה, ד"ר יגאל ישראל, כורם ותיק וארכיאולוג רשות העתיקות והחקלאי גרשון לוי.

ישנה חשיבות רבה, לאומית, היסטורית, תרבותית וחקלאית לאיתורה וזיהויה של הגפן העתיקה שאף תקל עלינו לעמוד על "קנקנו" של היין העתיק בכל התקופות בארץ ישראל. בארץ גדלים וידועים כמה עשרות זני גפן הנחשבים לזנים מקומיים, בהסתמך על מקורות כתובים. זנים בודדים שמרו על שמם וכנראה גם על זהותם המעשית (עם הקשר לשם) כאלף שנים, עד ימינו.

קבוצת מיזם ענבי הבר עוסקת במחקר כללי של הגפנים, המכונות בארץ ישראל "גפן הבר", אך מתרכזת כעת בזן גפן בר מסוים עם ענבים שחורים-אדומים, בעל עוצמה, תפוצה ונוכחות שלעיתים מסעירים את הדמיון, הגדלים בעיקר תוך הצמדות לעצי שקמה. הגפן שופעת באשכולות ענבים רבים בצבע כחול- סגול-שחור עמוק מרהיב, בצורות שונות ובגדלים שונים, הכול לפי "טיב השנה".

ה"גפן האשקלונית"

לכל אורך תולדותיה, בעיקר בימי הביניים החל בתקופה הרומית, היה היין אחד מענפי הכלכלה החשובים ביותר, לצד תעשיית השמן, צמחי בושם, דגן ועוד. גידול הגפן היה ללא ספק החשוב ביותר. מהגפן יצרו יין משובח שיצאו לו מוניטין בחוץ לארץ. כיאה ליין יוקרתי, שווק היין בכדים מיוחדים הידועים כ"קנקני אשקלון".

ההחלטה לשלב את טיפוח הגפן בחלקת הצמחייה ההיסטורית בגן, הייתה מתבקשת. כאן גם השתלב מיזם "אימוץ אתר" על ידי בני נוער, שכבר החל להוכיח את חשיבותו החינוכית, ועיקר חשיבותו בשימור המורשת של אשקלון.

אחד ממיזמי אימוץ אתר היסטורי על ידי תלמידים, הוא טיפוח חלקה היסטורית בגן לאומי אשקלון. המיזם העיקרי היה שיחזור גידולם של צמחים שהיו מרכיב חשוב בכלכלת העיר בתקופות הקדומות. בחלקה ניטעו על ידי התלמידים עצים משבעת המינים ועצים בעלי משמעות היסטורית בתל אשקלון ובעיר. בצילום האויר משנת 2013 שנעשה על ידי משלחת ליאון לוי, נראית הבאר האשקלונית ששוקמה יותר מאוחר על ידי תלמידי בית הספר אורט אדיבי; במערבה של הבאר - שורת שיחי הכופר, ולידה בצד דרום, סוכת הגפן שמכונה על ידינו "הגפן האשקלונית". המטרה הייתה לטפח ולגדל גפן מבין גפני-הבר הגדלים באזורנו, לאחר שהתברר כי ייתכן ונמצא זן חדש של גפן. במסגרת מחקרים שערך צוות החוקרים בגפני-הבר הצומחים באזור אשקלון וזיקים, כולל אלה הפרוסים על הדיונות, התגלה כנראה זן חדש של גפן-יין. אחרי המחקר שנמשך כמה שנים התקבל אישור ממכון הגפן בריימס שבצרפת, כי במידת דיוק גבוהה - אכן מדובר כנראה בזן חדש. בהחלטה משותפת של החוקרים, הנהלת גן לאומי והנהלת בית הספר מקיף ה' - "דרכא", יישתלו ייחורים מאותה גפן בר ייחודית בחלקה היסטורית. את המיזם ילוו תלמידי בית הספר במסגרת "הסיירת הגיאוגרפית", בנוסף לחקר הכופר והבצלצל, ובאותם אתגרים וכלים אקדמיים.

בגבולה הדרומי של אשקלון, נמצא שטח של כמה עשרות דונם, שהיה בעבר בוסתן. זהו אתר טבע עשיר במגוון עצים וצמחים. בבוסתן נשתמרו עצי רימון, תאנה ושקד, חושחש (עדות לפרדס), כמה זנים של ענבי-בר מטפסים על עצי השקמה והשיזף, בצד אקליפטוסים, משוכות צבר ושיחים. הטבע החולי נותר בלתי מופרע ובשטח חיים כמה מחיות הבר הידועות באזורנו, כגון הצבי הארץ ישראלי, שועלים, נברנים ושפע ציפורים מקננות. כאן נתגלתה גפן הבר אותה חקר צוות המחקר, כשהיא שרועה על שני עצי שקמה גדולים. בהכוונה וליווי של נחשון סנה, נזמרו בשנת 2013 חוטרים של גפן הבר הזו, שנשתלו על ידי התלמידים בעציצים. מעתה ואילך ליוו התלמידים את צמיחתם של הייחורים ולאחר שהפכו לשתילים, נשתלו בחלקה היסטורית וסביבם נבנתה סוכה. במהלך השנים, ליוו התלמידים את התפתחותה של הגפן, ותיעדו אותה בכלים אקדמיים (ראו כרטיס אתר). לאחר ארבע שנים הגפן "הגיעה לפרקה" ובשנת 2017 תלמידי מקיף ה', "דרכא" חוו בציר הענבים ובעזרתו של מנהל חוף הרחצה בגן, אבי פנסר, סחטו התלמידים את הענבים, עד שהתקבל תירוש מתוק שהוכנס לבקבוקי תסיסה למשך כמעט שלושה חודשים. בטקס מרגש, בהשתתפות נחשון

סנה ויגאל ישראל שהתקיים בכיתת בית הספר, מולאו בקבוקים שעוטרו במדבקות פרי עבודת התלמידים מכיתת האמנות. בזה נשלם מחזור שלם של טיפוח צמחי העבר בגן הלאומי.

במקביל לאיקלום הגפן, נמשך הטיפול והפיתוח של החלקה ההיסטורית. אחרי 7 עונות קבלנו את הבצל האשקלוני ה"רומי" שנמשך מחקרו במעבדות בית הספר. שיחי הכופר ממתינים לקטיף עליהם להפקת חינה. וכבר הוכן מיזם חדש - גינת צמחי רפואה ובושם, באדיבות גיא ארליך, מחוות האפרסמון בקיבוץ אלמוג, שתרם ייחורים ושתילים של האפרסמון המקראי של מור ולבונה ומעניק לנו מניסיונו. גם חלקה זו תטופח על ידי תלמידים בסיוע צמוד של עובדי הגן הלאומי.

תודות לצוות הגן הלאומי ובמיוחד לדניאל יברקין, שמלווה את טיפוח החלקה ההיסטורית מיומה הראשון; תודה לנחשון סנה ולד"ר יגאל ישראל; לפרופ' דניאל מאסטר, מנהל המשלחת הארכאולוגית האמריקאית; לבני גמליאל; לאבי פנסר; ולצוות ותלמידי מקיף ה' - דרכא .

מהילה לניר ח"ן/יובל נבו

במסגרת הקמת חבל לכיש והישובים בו – חזונו ופועלו של לובה אליאב ז"ל - היו מספר ישובים שכבר עלו על הקרקע בתחילת שנות החמישים. מושבים שעלו על הקרקע בשנים 56-1955, בין צומת נהורה וצומת חלץ (כביש 352) נבנו על מנת ליישב בהם עולים חדשים. שמות הישובים - שנבנו לאורך ציר כביש 352 - ונקבעו בועדת השמות היו קשרים כולם לאור: עוצם - נגה - נהורה (המרכז הכפרי) - הילה - שחר - זהר. בנוסף היו גם ישובים שנקבעו להם שמות אחרים.

בעוד שלמרבית הישובים באזור הגיעו עולים חדשים, למושב הילה - שנקבע שיהיה מושב שיתופי - הוחלט להביא גרעין נח"ל שחבריו היו בוגרי "הנוער העובד", מרביתם ילידי קריית חיים והסביבה (איזור חיפה) שנקראו גם "הגרעין החיפאי".

את ההכשרה לחיי המושב השיתופי עברו חברי הגרעין בחוות איבים (מצפון לשדרות) ולאחר תקופת ההכשרה התיישבו בהילה. הבתים בישוב היה מסודרים כדוגמת בנייה בקיבוץ, כל 5 בתים היוו מעגל קטן במבנה של קשת רחבה.

התקופה - תקופת הפידאיון - ולפי המעקב אחר העקבות התברר שאחד המסלולים המרכזיים עבר בשולי הבתים בהילה.

חברי הגרעין החיפאי התחילו בהקמת המקום, חלקם גם השתתפו בבניית הבתים עצמם.

מאחר והמבנה הכלכלי-חברתי היה של מושב שיתופי, עוד הוקמו: מטבח וחדר אוכל משותף - באחד מאגפי בניין המועדון המרכזי.

שינוי שם הישוב מ - הילה ל- ניר ח"ן היה תוצאה של מאמצי חברי הגרעין החיפאי. מטרת שינוי השם: לזכר 58 = ח"ן הנוסעים שנהרגו במטוס אל-על שהופל מעל שמי בולגריה

ב-27 ביולי 1955. לזכר הנספים נשתלו ח"ן עצי אורן קרוב למועדון.

לחברי הגרעין הצטרפו גם משפחות בודדות שלא היו קשורות לשום ארגון התיישבותי.

גשר על מים סוערים/דן גזית

נביעות עין בשור (עין א-שלאלה) שבפארק אשכול הן לא רק מקור המים הטבעי היציב היחידי בעמק החוף דרומית לירקון, אלא גם הראשון שכזה בדרך ממצרים לכנען אחרי כ-200 ק"מ של מדבר צחיח ומכאן חשיבותן של הנביעות מזה אלפי שנים. אבל – הפתעה! מעבר הבשור המודרני, על שני גשריו, הינו רק בן פחות ממאה שנים בלבד! הכיצד???

הסיבה לכך היא שפיעתן העזה של הנביעות (כ-60 מ"ק לשעה) המציפה תדיר את מורד אפיק נחל בשור, מהלך מאות מטרים ולרוב מקוּי הבוץ פשו אף במעלה הנחל. הבאים ממצרים חצו את הנחל בנקודה נוחה: תצלומי-אוויר מימי המנדט מצביעים על דרך ישרה המגיעה מפתחת-רפיח (ועל קטע ממנה נסלל כביש 232 מצומת גבולות ועד ניר יצחק – וראו ב"ככה זה" 41); (בהמשכה חצתה הדרך את הנחל מדרום לשלוליות, לא הרחק משחזור גשר הרכבת הבריטי, והגיעה לנביעות: כאן היה מעבר הבשור עד 17.4.1917, היום בו כבשו הבריטים את עין א-שלאלה מידי העות'מאנים במלחמה העולמית הראשונה) ("ככה זה" 22). אגב, גם מעלה "דרך הבשור" מעמק הנחל ליד שחזור הגשר אל המישור – נסלל על אותו תוואי היסטורי.

לאחר כיבוש הנביעות והתמקמות המטה הקדמי, סכרו יחידות ההנדסה את הנחל בקיר בטון עמיד (שחלקו שרד עד כתיבת שורות אלה – שנת 2009) כדי לאגם את המים לצרכי הצבא וכך יובש האפיק שמצפון לסכר. לרוחב הנחל הוקם גשר-עץ, כמטר גובהו מעל קרקעית הערוץ: מעבר הבשור הנוכחי נחנך וקוישר, בדרך ישרה, את הבסיס הצבאי הגדול שהוקם אז סביבו עם המטה העורפי ששכן בדיר אל-בלח.

עם סיום המלחמה ההיא ניטש הבסיס, הגשר פורק והסכר נפרץ – "שְׁבָה הַדְּמָמָה כְּשֶׁהִיָּתָה" (ביאליק: מְתֵי מְדָבָר) ושוב, למשך כחצי-יובל שנים, פסחו עוברי-אורח על המעבר המרופש – עד ימי המלחמה העולמית השנייה. בעת ההיא שררה בנגב בצורת קשה וכדי לתמוך בַּבְּדוּיִים הגוֹזְעִים ברעב ובצמא, שְׁכַרְהוּ אותם ממשלת המנדט הבריטי כפועלי-כביש (ועל-כן הוא כונה "כביש הרעב") המוביל לשום מקום (היום כביש 241 מצומת גילת אל חורבת מעון). במעבר הבשור נסלל הכביש על צינורות-בטון עבי-כרס שהעבירו בקלילות את מי הנביעות, אך בשטפונות הראשונים נסתמו לחלוטין ושוב הבוץ חזר למעבר; לפני סלילת הכבישים הנוספים (232, 234) העדיפו הנהגים לחצות את נחל בשור ליד תל שרוחן וליד צאלים – גם כדי להמנע מאפשרות של מיקוש ומארב ערבי בסבך הקנים של מעבר הבשור (אירועים כאלה היו לפני מלחמת העצמאות, במהלכה ואף אחריה).

בחורף של שנת 1959, הגאוויות בנחל בשור ניתקו פעמים אחדות את התחבורה באזור ואף גבו קורבנות בנפש; אלוף פיקוד הדרום דאז, אברהם יפה, נחלץ לעזרה וגשר-פרקים ("ביילי") הוקם במעבר – הוא "גשר אברהם". שנתיים מאוחר יותר הפתיע החורף שוב והשֶׁטֶף ערער את בסיסו המזרחי של הגשר ולכן הוא הוחלף בגשר ארוך יותר. עם הכבדת עומס התנועה, עבר ה"ביילי" בשנת 1965 מתיחת-פנים והקלה נוספת בהרגשת המצור חלה בראשית 1978, עם סיום העבודות בגשר על נחל גרר (ליד רעים).

בשנת 1991 נחנך גשר הבטון החדש במעבר הבשור וה"ביילי" פורק, והפעם סופית (*). לתוספת נופך זכה הגשר ממהנדס "דרך הבשור", אשר רון מקק"ל, שיזם והקים (מחוז לתכנון...) מחלף ממנו לדרך הנופית, לתפארת מעבר הבשור.

הכותב, הינו נאמן שימור קיבוץ גבולות

– (*והפירוק סחט אנחת-רווחה: בימות הקיץ התנועה התנהלה במעבר הישן של "כביש הרעב" וה"ביילי" היה חסום בשרשרת ומנעול; לא פעם שכחו לפתוח אותו לקראת זרימות החורף ולבאים ממערב חיכה השלט: "המפתח במשטרת אופקים...".

"שכנים בשערי הנגב"/יורם טוויטו

מוכתרי הנגב – יחסי שכנות בנגב

השנה מלאו ע"ד שנים לאחד מאירועי ההתיישבות הגדולים והחשובים בארץ: "מבצע נגב"- הוא ליל עליית י"א נקודות ישוב חדשות ברחבי הנגב ובדרום השפלה, אשר התרחש במוצאי יום הכיפורים תש"ז - אוקטובר 1946.

קדמו לי"א הנקודות שלושת המצפים שעלו על הקרקע ב-1943, כתחנות ניסוי חקלאיות בלב המדבר. ביחד איתן נמנה את יישובי שער הנגב שעלו מראשית שנות הארבעים. ולקינח, נוסף את היישובים שעלו בנגב מאוקטובר 1946 ועד להקמת המדינה, יישובים אשר הוגדרו על-ידי ד"ר זאב זיוון בשם הכולל "יישובי העיבוי".

כשעוסקים בהתיישבות היהודית החלוצית בנגב, לא ניתן לפסוח על "סיפורי המוכתרים". בגיליונות הבאים של נאמנגב, אספר מסיפוריהם של המוכתרים. תחילה אעסוק במהות תפקיד המוכתר והגדרתו.

המוכתר:

את תפקיד המוכתר יצרו התורכים לקראת סוף תקופת שלטונם. מבחינתם היה זה כלי לשליטה באוכלוסייה. על המוכתר הוטל לגבות את המס, להסגיר לשלטונות דרושים לחקירה ועוד. את אותו התפקיד המשיכו הבריטים בימי שלטונם בארץ. עם הקמת המדינה, בוטל הצורך בתפקיד זה, למרות שבקיבוץ להב המשיך המוכתר את תפקידו, אך זו כבר הייתה משימה אחרת. מעשיו של אותו מוכתר מקיבוץ להב (דודיק שושני), הוא המהות אשר יצקו לתוכו אנשי היישובים בכלל ובמיוחד בארץ.

כאמור, השלטון (התורכי והבריטי), יצר את תפקיד המוכתר לתועלתם, אך היישוב היהודי יצק לתוכו תכנים נוספים. מנגנוני ההתיישבות קבעו מי יהיה המוכתר: משנבחר, הוצג בפני השלטונות כנציג היישוב היהודי. המוכתר היה גם אמור להיות איש הקשר עם האוכלוסייה הערבית השכנה. יש להבין, כי אותם מתיישבים צעירים אשר הגיעו לנגב, פגשו מסביבם את השכן הערבי: הפלח, העירוני או הבדווי, איתו היו אמורים לחיות ואיתו אמורים היו לתקשר. כדי לעשות זאת טוב ביותר היה עליהם ללמוד את שפתם, אורחות חייהם, תרבותם ומנהגיהם.

כדי להכשיר את צעירי ההתיישבות לתפקיד המוכתרות, שירות הידיעות של ההגנה (ש"י) בנה קורס מיוחד שיועד לכך. בקורס לימדו "ערביסטים". בין המורים בקורס המוכתרים ניתן למנות את יהושע פלמון ואליהו נאווי. הקורס נערך בקיבוץ גליל ים וחניכי הקורס למדו בעיקר את הניואנסים: איך לשתות קפה ואיך לסלסל בשפם, איך ללחוץ את היד ואיך לרכב על סוסה אצילה ועוד. לאחר תהליך ההכשרה, הגיעו המוכתרים ליישוביהם. בדרך כלל, מוכתר ותיק

היה חונך מוכתר צעיר. לא פעם, הדבר נעשה תוך כדי "מתיחה" - העמדה בניסיון ובדיקה. במעשה המתיחה, לימד הוותיק את דקויות המפגש.

בני מיטיב מותח את מוכתר מבטחים:

בספרו "הזורעים במדבר" מספר בני מיטיב על המתיחה אשר מתח את מוכתר מבטחים, שאך עלתה לקרקע. בני התחפש לשיח' מכובד, הגיע לגדר של מבטחים וחיכה. משלא באו להזמין אותו, החל לצעוק. יצא אליו המוכתר, ושאל לרצונו.

השיח' החל צורח עליו שהוא מבזה את תרבות המדבר, וכיצד זה הוא נותן לו לחכות זמן רב בשמש החמה והקופחת.

המוכתר, שלא ידע היכן לשים את עצמו, החל מתנצל, ומתנצל – והשיח' מוסיף צעקות וגערות. לבסוף אמר השיח' שמן הראוי שיכבד אותו. המוכתר המתנצל אמר כן וכבר יצא להכין את הקפה, והשיח' צועק אחריו: "זכור, כי שיח' מכובד אני, אבקש ארוחה של לא פחות משניים או שלושה עופות."

כן, כן, אני רץ להכין, הזדרז המוכתר החדש לענות.

עד שחזר המוכתר, נדם השיח' תחת עץ השיטה שהיה שם.

בינתיים הגיע המוכתר עם חבר ובידיהם מגש עמוס לעיפה: עופות צלויים היטב, אורז ריחני, מים קרים, וכלים להכנת קפה (לאחר הארוחה).

השיח' אכל בשלוש אצבעות, וזרז את השניים שיטעמו מהמטעמים שהביאו.

הם מנסים, אך לא ממש מצליחים. והשיח' מאיץ בהם, עד כי עייפו ונבוכו.

אז, הוריד השיח' את העבייה ואת הכפייה וגילה פניו לפניהם ואמר:

הפעם זה עלה לכם בזול. כשזה אמתי - זה יהיה באמת מביך.

כל מוכתר יצק לתפקידו את האישיות שלו, כך שעל אירוע מסוים שקרה בין הישוב לבין השכנים מוכתר אחד הגיב בדרך כזו ומוכתר אחר יגיב בדרך אחרת. יחד עם זאת, ברור היה לכל המוכתרים, כי אין לוותר על "הכבוד היהודי."

"כבוד האישה"

כך, כאשר ערביי דימרה (קיבוץ ארז של היום) וערביי נג'ד (קיבוץ אור הנר של היום) פגעו באחת מבנות נירעם, הגיב יאנצ'ק המוכתר בתקיפות. הוא הורה לעובדי גן הירק לתלוש בכוח את הגזר מידיהן של נשות הערבים, אשר נהגו לקצר את הדרך לביתן דרך שדה הגזר של נירעם. הללו, נוהגות היו לעבור דרך השדה, ולתלוש גזר מלוא החופן ומלוא החצאית. בדרך כלל, הקפידו אנשי נירעם (בהוראת יאנצ'ק) לא לפגוע בנשים, למרות הגנבה. אך, כאשר פגעו בבנות נירעם, הותר הרסן והותר לתלוש מהן את הגזר הגנוב.

למחרת הגיעו מוכתרי דימרה ונג'ד לנירעם להתלונן על המעשה. יאנצ'ק המופתע הזמין לארוחה כמקובל. לאחר שאכלו ושבעו, אמר כי מוכן הוא לשמוע את אשר בפייהם. כשהתלוננו על מעשה עובדי גן הירק, שלח יאנצ'ק לקרוא להם, וליד המוכתרים "גער בהם". לאחר שנרגעו הרוחות, אמר יאנצ'ק כדרך אגב: הבחור שתלוש את הגזר, הוא חתנה של הנערה בה פגעתם לפני כמה ימים.

מבוכה שררה בפניהם של המוכתרים והנכבדים, כי הם ידעו היטב כי נשותיהם עצמן היו שותפות לפגיעה באותה הנערה.

ברית הקפה:

אחד הסיפורים היפים על מערכות היחסים שנבנו בין יהודים לבדווים קראתי על ששון בר צבי, איש רביבים וחברו אריה יחיאלי, וזה דבר מעשה "ברית הקפה" - "כך סיפר ששון בר צבי, מוכתר רביבים:

באחד הימים יצאנו מרביבים אשר באדמות העזאזמה, אל גבולות אשר באדמות הת'רבין. בדרך עצרנו לקפה אצל רמיצ'ין אבו צובוח מהת'רבין. אצל רמיצ'ין ראינו מכתש עשוי עץ אלון. התפעלתי מיופיו ומהצליל המופק ממנו. בקשתי "שינגן" על המכתש מעט.

שאלתי, מדוע אצל העזאזמה המכתש מחרס, ואילו אצלכם מעץ?

ענה לי איש הת'רבין בעקיצה אשר אמורה היתה לעקוץ את העזאזמה:

"אנחנו אוהבים לארח, לכן מנגנים במכתש-עץ העושה קול גדול. העזאזמה קמצנים, ואינם אוהבים לארח. לכן טוחנים את הקפה בכלי חרס, שאם תכה בו חזק הוא ישבר, לכן מועכים את הפולים לדופן וכך לא נשמע קול, וכך אין הם מזמינים אורחים."

נשמתי נשימה עמוקה, ואמרתי: "אתם אנשי הת'רבין, ממעטים להזמין אורחים וכשיש אורח, אתם עושים כל כך הרבה רעש, כדי שיחשבו שאתם מארחים למופת. אצל העזאזמה, שכניי, האירוח הוא דרך חיים, ואין הם צריכים להכריז בכל רגע שהאווה שלהם פתוח ומזמין".
צחקנו כולנו.

כעבור מספר חודשים, הזדמנתי לאוהלו של שיח' העזאזמה. כשנכנסתי, התרומם השיח' והכריז: עשו כבוד לפריח' (ששון בערבית), הוא אחד משלנו! וכבר ציווה להביא לו פולי-קפה חדשים וטריים כדי להכין קפה חדש לכבודי. כשמזג את הקפה, ביקש ממני לספר לאוזני יושבי האווה כיצד הגנתי על כבוד אנשי העזאזמה בקרב אנשי הת'רבין. במעשה זה, מסכם ששון, נכרתה בינינו "ברית הקפה".

במחווה הקטנה הזו, המחיש ששון את הפתגם הבדואי שאומר: **שכן קרוב, עדיף על אח רחוק.**

כך הסב ששון את אנשי העזאזמה לחברים לרביבים ולמגינם.

הכותב הינו: מדריך טיולים, סיפור מסע, הפקת טיולים בהדרכתו

חדר האוכל באור הנר/ אדר' מיכאל יעקובסון

בתחתית הגבעה שעליה נבנו בתי קיבוץ אור הנר בקיץ 1957, הוקם חדר האוכל. בהתחלה נשלחה הקבוצה המייסדת לגבעת זייד שבעמק יזרעאל, שהייתה ריקה באותה העת. במשך חמש שנים הם המתינו בגבעת זייד לקבלת קרקע מספיקה, אך כשזו בוששה להימסר לידם, החליטו לעלות על הקרקע בצפון הנגב, בין קיבוץ גברעם ובין שדרות. באזור התבדחו שחברי הקיבוץ סובלים מאפלה ונאלצים לשבת בלילות לאור הנר, אך למעשה לא חברי הקיבוץ בחרו את השם, אלא חווה חקלאית שהוקמה כאן ב-1955 לצד שרידי הכפר הפלסטיני נג'ד (نجد).

מקור השם ניתן בעקבות דרשה מהתלמוד הבבלי המזכירה באותו משפט גם את המונח "ברור חיל" וגם את "אור הנר":

בתלמוד הבבלי: "קול ריחים בבורני שבוע הבן שבוע הבן אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם" (סנהדרין לב, ב). היות וסמוך לאור הנר הוקם כעשור קודם לכן קיבוץ ברור חיל, הוחלט להעניק לקיבוץ החדש שם המופיע באותה דרשה. המשותף לשני הקיבוצים הוא לא רק השם, אלא גם במקור חברי הגרעינים שהיגרו לישראל מדרום אמריקה.

עם העלייה על הקרקע ב-1957, הוקם חדר האוכל של הקיבוץ בתכנונו של האדריכל אריך ראש. הוא תכנן אולם אכילה קטן יחסית שהתאפיין בגג משופע. הקיבוץ כולו שוכן על גבעה, כשאת חדר האוכל מיקמו למרגלות הגבעה כשהמדשאה המרכזית מתפרסת מדרום לחדר האוכל בצורת מניפה. כך נוצר מצב שהרחבה המרוצפת שבחזית חדר האוכל יכולה לשמש כבמה לאירועים, כשכל החברים יושבים על המדשאה ומשקיפים למטה כמו בתיאטרון. את החלונות הגדולים והרחבים קבע האדריכל בחזית המערבית הפונה לנוף וכיום גם לבריכת השחייה.

ב-1962 הותקנה בחדר האוכל אחת הטלוויזיות הראשונות שנקלטו בקיבוצים בארץ. היות ושידורי הטלוויזיה הישראלית טרם החלו, צפו החברים מידי ערב בשידורי הטלוויזיה המצרית. כך הצליח חדר האוכל לשמור על מעמדו כמרכז החיים של הקיבוץ, מעמד ממנו הוא נהנה עד היום, למרות שכבר מזמן לא צופים כאן בשידורי טלוויזיה ממצרים.

חדר האוכל המקורי היה קטן וכבר ב-1968 הוחלט על הרחבה. על אף השינויים שנערכו בבניין לאורך השנים, האולם המקורי נותר עד היום כשהיה והוא זה שפונה למדשאה. ב-1979 הוחלט להסדיר את ה"טלאי על טלאי" שנוצר ובנוסף להרחיב את הבניין ולהוסיף לו שימושים. לתכנון העבודה הוזמנה האדריכלית ארנונה אקסלרוד, חברת מחלקת התכנון של הקיבוץ המאוחד, ילידת קיבוץ רמת הכובש מודל 1935 ותושבת תל אביב מגיל צעיר ועד היום. אקסלרוד כבר צברה ניסיון בחלק מהעבודות שתכננה עד אז, כמו חדר האוכל במבוא חמה שבגולן. חמשת המרכיבים הבולטים שהוסיפה אקסלרוד לבניין היו מבואה עם נטילת ידיים בצמוד לכניסה המזרחית, תוספת לאולם האכילה ואולם התכנסות מתחת לחדר האוכל. באגף המטבח נוספו חדרי ומתחתם הוקם כל-בו – מרכיב חדש בקיבוצים באותה עת, שבישר את שקיעת מעמדו של חדר האוכל. המרכיב הנוסף נוצר לאחר שהקיבוץ רכש דוד קיטור חדש (את הדוד הישן הם הביאו איתם עוד מגבעת זייד). לצורך הדוד החדש, נבנה על שטח שבין המטבח ובין חניון הרכב חדר קיטור שעמד בפני עצמו ובמנותק מהבניין. החדר זכה תחת ידיה של אקסלרוד בארובה גבוהה המתנשאת מעליו ומבליטה אותו אפילו יותר מחדר האוכל, עד כדי כך שהחברים ראו בו "סמל כניסה למשק". נוסף על עבודת ההרחבה, נערך תכנון נופי מחודש: הוקמה רחבה מרוצפת בגרנוליט בחזית המזרחית הפונה למדשאה ואחת נוספת בחזית הדרומית הצמודה לאולם המופעים החדש. הוקמו מסלעות, נוצקו שבילי בטון, הוצבו ספסלים, גופי תאורה ונשתלה צמחייה חדשה.

כמו ברוב המבנים שתכננה, עיצבה אקסלרוד את חדר האוכל מאוסף של גושים תיבתיים כשאת כולם מחפה טיח שפריץ. "אני אוהבת שפריץ" היא מספרת לי כמעט ארבעים שנה לאחר שהשלימה את העבודה באור הנר, "לדעתי אם עושים ציפוי אחר כמו טיח חלק, אז זה נראה עלוב וקצת לא לבוש. לדעתי הטיח שפריץ שהוא למעשה טיח משולך, נותן לבניין צורה שהוא גמור ולבוש. פעם היו טיחים שידעו לעשות את הטיח הזה יוצא מן הכלל וגם אצלי

בבית עשיתי את זה". היא ממשיכה ומשתפת את חוויותיה מהעבודה באור הנר: "מאד נהניתי לעבוד שם כי האנשים היו נחמדים ומצאתי אוזן קשבת."

חדר האוכל של אור הנר הוא מחדרי האוכל המוצלחים הפועלים כיום בתנועה הקיבוצית. הוא לא רק מאכיל את חברי אור הנר, אלא גם קיבוצים וגופים אחרים באזור והפך למפעל מזון. הנושא הקולינרי קרוב לליבם של החברים, ובמבנה סמוך לחדר האוכל, מבנה ששימש בעבר כמחסן בגדים, פועלת מסעדת פטגוניה (חוות הדעת ב-tripadvisor-חלוקות לגבי רמתו).

לעומת טיח השפריץ האחיד שאיתו עטפה אקסלרוד את הבניין, כיום מעטרים חלקים מהחזית ציורי קיר ששולבו כאן בקיץ 2007 על-ידי זוג אמנים ארגנטינאים. הקשר עם הזוג נוצר לאחר שאברהם צפניוק, אחד החברים, ביקר בארגנטינה, התרשם מיצירתם, חזר לקיבוץ והצליח לשכנע את החברים להזמין את האמנים לאור הנר שיעטרו כמה קירות. את ציורי הקיר - שהם למעשה פרסקו המכונים בספרדית מוראלס - יצרו חוסה קורה (JOSE KURA) ודניאלה אלמידה (DANIELA ALMEIDA) תוך שלושה שבועות אינטנסיביים יצרו השניים שמונה עבודות קיר. החברים היו שבעי רצון מתרומתם היצירתית של צמד האמנים, ושנה לאחר מכן הם חזרו ויצרו בכניסה לקיבוץ את "שדרת שבעת המינים" המורכבת עמודים בסגנון הייחודי. ומה דעתה של אקסלרוד על הציורים שמעטרים את חדר האוכל שתכננה? "לא הייתי שם. ראיתי רק בתצלומים ודעתי שהעבודה יפה מאד."

סגרפיטו (שיטת עיטור בחריטה דרך שכבות-צבע שונות)

בבסיסו של הסגרפיטו קיים ציפוי הקיר בשתי שכבות או יותר של טיח. הקיר מטויח בשכבות בצבעים שונים. בטרם התייבשות הטיח, מתבצע הציור על ידי גירוד או חריצת הטיח, המביאים לחשיפתן מחדש של השכבות העמוקות יותר, שלהן צבע שונה.

עיצובי הסגרפיטו הראשונים בוצעו בשחור-לבן. הקיר היה מטויח בטיח מעורב בפיח (ומכאן התקבל הגוון השחור), ומעל הטיח סויד הקיר בסיד רגיל (לבן). הציור בוצע על ידי חריטה בחרט. הראשונים שיישמו טכניקה זו היו בנאים ולא דווקא ציירים, והדגמים אותם ציירו היו קישוטים גרפיים פשוטים ואף חיקויי ציפוי אבן, בתים כאלו ניתן למצוא גם ביוון ובמיוחד באי כיוס אשר בים האגאי.

במאה ה-13 החלו להשתמש בטכניקה גם ליצירות אמנות. הציורים הראשונים בטכניקה זו צוירו במנזרי הקתדרלה של מגדבורג. בציורים אלה ניתן לראות גם שלב נוסף בהתפתחותה - צביעה נוספת במכחול מעל לתרשים החרוט. במקרים רבים שימשו יצירות של אמנים מפורסמים כבסיס לציורי הקיר, אשר הועתקו בהגדלה מיצירות אלו. שימוש נרחב בשיטה זו נעשה בתקופת הרנסאנס. הריכוז הגדול ביותר של היצירות האלה נמצא בצ'כיה.